

Nr 137.

Ankom till Riksdagens kansli den 16 maj 1913 kl. 3 e. m.

Utlåtande, i anledning av väckt motion om anslag till vissa utredningar angående åboars och boställsinnehavares rätt till lägenheter å rekognitionsskogar och under bruk skatteköpta hemman.

(2:a Avd.)

I en inom Andra kammaren väckt, till jordbruksutskottets förberedande behandling hänvisad motion, nr 204, hava herr Karlsson i Fjäl m. fl. hemställt, att Riksdagen måtte ställa ett belopp av 15,000 kronor till Kungl. Maj:ts förfogande för att i mån av styrkt behov utlämnas som bidrag till bestridande av kostnaderna för sådana utredningar, som erfordras för att inför domstolar och myndigheter styrka och bevaka åboars och lägenhetsinnehavares rätt till torp och lägenheter å rekognitionsskogar och under bruk skatteköpta hemman.

Till stöd härför har anförts följande:

»I motion till förra årets riksdag påpekade vi, att inom kammarkollegium pågår en omfattande utredning rörande kronans jorddonationer till industrien och däribland även s. k. under bruk skatteköpta hemman och torp. Denna undersökning kan dock ej avse annat än en undersökning, huruvida dylika egendomar böra anses förverkade till kronan samt huruvida åbor numera finnas eller icke; varjämte kammarkollegium givetvis har att inkomma med förslag till erforderlig ny lagstiftning för avhjälpande av ohjälpliga missförhållanden.

Där egendomen ej blivit förverkad, men åbon, såsom i en myckenhet fall är händelsen, blivit bortdriven, anses kronan icke äga att föra någon talan för den bortdrivnas återinsättande i åborätten. Det blir åbons ensak att tillvarataga sin rätt och anlita domstolarnas bistånd.

Bihang till Riksdagens protokoll 1913. 10 saml. 77 häft. (Nr 137.) 1

Nu är det emellertid så, att detta är en sak, som dessa åbor på intet sätt rå med. Utredning måste äga rum ur gamla urkunder, vilket jämte processens anläggande ej kan ske utan hänvändelse till dyrbar advokathjälp, om sådan över huvud står att finna för ett ändamål sådant som detta. Det synes med fog kunna göras gällande, att kronan där bör träda fram och förhjälpa sina gamla åbor till deras rätt. En särskild uppfordran därtill ligger också däri att, då kronan skattesålde egendomarne under bruken, kronan dock förbehöll åbon att få »sitta odriven».

För detta ändamål borde således kronan åta sig de bortdrivnas sak samt Riksdagen anslå medel därtill. Närmare föreskrifter och villkor här böra naturligtvis uppgöras och därvid även övervägas, i vad mån omkostnaderna, därest bruksägaren ej ålägges att betala dem, skola av åbon återgäldas. Denna sak är givetvis brådskande, dels rent personligt för en hel del åbor, särskilt för dem, som sitta kvar på betungande arrendekontrakt, som blivit dem avlockade, och dels därför att bruksägarna, enligt vad är bekant, söka locka åborna att formligt sälja åborätten till dem. Bruksägarna ha tyvärr en laglig befogenhet enligt 1878 och 1881 års författningar att inköpa åborätten.

På sista tiden har, såsom känt är, även en stark opinion bland åborna börjat göra sig gällande för deras återinsättande i åborätten och i sin maktlöshet vända de sig med sina krav om hjälp helt naturligt till statsmakten.

Vi hemställa därför att Riksdagen ville ställa något lämpligt belegg till Kungl. Maj:ts förfogande för att förhjälpa åbor, som skilts från sin åborätt till under bruk skatteköpta hemman, att återinsättas eventuellt genom rättegång i åborätten, eller, om detta ej kunde bifallas, hos Kungl. Maj:t begära utredning och förslag i ämnet till nästa riksdag.

Nämnda motion föranledde dock ej till någon Riksdagens åtgärd.

Vi ha i år så mycket starkare skäl att återupptaga motionen, som sedan dess bruksägare i åtskilliga till Kungl. Maj:t avgivna förklaringar över av åboar ingivna underdåniga ansökningar om återinsättande i sin åborätt begärt sakens dragande inför domstol; däribland har Aspa bruks aktiebolag i skrivelse av den 24 juli 1912 hotat att genom stämning till domstol påkalla rättslig medverkan för hävdande av den rätt bolaget anser sig äga.

De fattiga åborna komma härvid i en ytterst bekymmersam situation. Utan medel att bekosta de arkivforskningar och utredningar i övrigt, som äro alldeles oundgängliga för att samla de uppgifter an-

gående torpens ålder och beskaffenhet m. m., på vilka deras rätt stöder sig, äro de hjälplöst hemfallna åt att förlora processerna, varefter de endast ha avhysning att motse från dessa torp, som de och deras fäder dock i många fall odlat och bebott sedan 1500- och 1600-talen, då kronan var obestridd ägare av dessa jordområden.

Kronan har verkligen alla skäl att se till att dess forna åboar och nybyggare ej hjälplöst och hjärtlöst drivas från sina gamla hem.

Därtill kommer, att åboarna under det gångna året i flera skrivelser och framställningar till såväl Kungl. Maj:t som vederbörande myndigheter hävdat kronans och det allmännas intressen genom begäran om återvinning till kronan av stora före detta kronoallmänningar, till vilka äganderätten är omtvistad. Sådana framställningar ha sålunda ingivits till domänstyrelsen, som i vederbörlig ordning behandlat dem och beslutat remittera dem till advokatfiskalsämbetet i kammarkollegium för de åtgärder, som på ämbetet ankommer.

Det är sålunda ett såväl enskilt som allmänt intresse av största vikt det här gäller».

Såsom av motionärerna påpekas, väcktes vid fjolårets Riksdag av herr Karlsson i Fjäl m. fl. inom Andra kammaren en med den nu förevarande till innehållet tämligen likartad motion, nr 194, däri hemställdes, att Riksdagen ville ställa något lämpligt belopp till Kungl. Maj:ts förfogande för att förhjälpa åbor, som skilts från åborätten till under bruk skatteköpta hemman, att återinsättas, eventuellt genom rättegång, i åborätten eller, om detta icke kunde bifallas, hos Kungl. Maj:t begära utredning och förslag i ämnet. Denna framställning behandlades av sagda års jordbruksutskott i sammanhang med tvenne inom kamrarna väckta, lika lydande motioner, utmynnande i en hemställan om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning rörande på rekognitions-skogar och under bruk skatteköpta hemman bosatta åbors rättigheter. Sedan i anledning av motionerna genom utskottets försorg i den ordning, 46 § riksdagsordningen föreskriver, från kammarkollegium inhämtats uppgifter i vissa närmare angivna hänseenden, framhöll utskottet i sitt över motionerna avgivna utlåtande nr 99, efter att kraftigt hava betonat önskvärdheten av en noggrann undersökning av åborätsfrågan i hela dess vidd, att utskottet — huru livligt utskottet än behjärtade syftet med ifrågavarande motioner — likväl icke kunde tillstyrka den alternativt gjorda framställningen om anvisande av medel för att bereda åborna möjlighet att anställa rättegångar. Först sedan en utredning rörande dessa åbors ställning och rättigheter blivit slutförd, kunde

Utskottet.

nämligen enligt utskottets åsikt avgöras, om och vilka åtgärder från statsmakternas sida borde vidtagas för tillvaratagande av åbornas intressen i nu angivna hänseenden. Utskottet fann sig därför böra stanna vid att i anledning av motionerna förorda en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t måtte verkställa utredning rörande de på rekognitionshemmanen och de under bruk skatteköpta hemmanen befintliga och förutvarande åbors rättigheter samt för Riksdagen framlägga de förslag, vartill en dylik utredning kunde föranleda.

Denna hemställan vann Andra kammarens bifall men avsågs jämte motionerna av Första kammaren, vadan frågan tillsvidare förföll.

Utskottet har, med hänsyn till de i hög grad svävande och osäkra förhållandena på nu ifrågavarande område, för sin del icke något att erinra emot att en allsidig och uttömmande undersökning rörande ovan omförmälda åbors ställning och rättigheter snarast möjligt kommer till stånd. Enligt vad utskottet erfarit, lär det ock kunna förväntas, att en dylik utredning inom en snar framtid varder igångsatt, i det nämligen kammarkollegium, som genom nådiga remisser fått sig anbefallt att avgiva yttranden i anledning av åtskilliga under åren 1909—1912 hos Kungl. Maj:t gjorda framställningar i ämnen, berörande olika delar av den s. k. åborätsfrågan, i särskilda den 8 sistlidna januari dagtecknade och till finansdepartementet den 25 därpåföljande februari inkomna utlåtanden föreslagit anordnande av en utredning av ovan antydd art, vilken enligt kollegii mening i fråga om rekognitionshemmanen på anförda grunder borde uppdragas åt en kommitté eller kommission, medan densamma ifråga om de under bruk skatteköpta hemmanen lämpligen kunde anförtros åt kollegium självt.

Att, såsom motionärerna ifrågasätta, nu ställa till Kungl. Maj:ts förfogande särskilda medel, vilka av Kungl. Maj:t skulle till enskilda åbor och lägenhetsinnehavare utlämnas såsom bidrag till bestridande av kostnaderna för sådana åtgärder, som kunde finnas lämpliga för styrkande och bevakande av deras påstådda rätt till torp och lägenheter å under bruk skatteköpta hemman och rekognitionsskogar, anser sig utskottet däremot icke kunna förorda. Utskottet delar nämligen tillfullo den av 1912 års jordbruksutskott uttalade meningen om omöjligheten av att, innan en fullständig utredning i åborätsfrågan blivit slutförd, avgöra, om och vilka åtgärder som från statens sida tilläventyrs böra vidtagas för tillvaratagande av åbornas intressen. Det torde under sådana omständigheter vara klart, att utskottet icke kan anse lämpligt, att på frågans nuvarande stadium medel beviljas för att sätta enskilda

personer i stånd att vid sidan av den påtänkta utredningen träffa anstalter för hävdande av anspråk, vilkas berättigande icke i någon mån torde kunna bedömas, förrän resultatet av ovannämnda utredning föreligger. Därest densamma emellertid skulle giva vid handen, att rättvisa och billighet måste anses kräva beviljande av medel i mer eller mindre stor omfattning för att bereda förutvarande eller ännu kvarsittande åbor möjlighet att bevaka sina intressen i nu förevarande avseende eller för att på ett eller annat sätt hålla sådana åbor skadeslösa, som tilläventyrs kunna hava åsankats rättsförluster genom försummelse från statens sida att vid skatteförsäljningarna vederbörligen tillvarataga deras rätt, torde på grundvalen av de fullständigare upplysningar angående nu ifrågavarande förhållanden, som vid utredningen kunna vinnas, böra tagas under övervägande, vad som ytterligare må kunna göras för tillgodoseende av ifrågavarande åbors rätt och bästa.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att Riksdagen, i anledning av förevarande motion, må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte, efter utredning rörande de på rekognitionsskogshemmanen och de under bruk skatteköpta hemmanen befintliga och förutvarande åbors och lägenhetsinnehavares rättigheter, för Riksdagen framlägga de förslag, vartill en dylik utredning kan föranleda.

Stockholm den 16 maj 1913.

På jordbruksutskottets vägnar:

GÖSTA TAMM.

Närvarande: herrar Tamm, Odelberg, frih. De Geer, Paulson, Fahlén, Lindblad, Pers, Ericsson, Lundell, greve Hamilton, Kronlund, Linders, Hellström, Lundström, Ekerot och Nilsson i Tånga.

Reservationer:

av *R. G. Hamilton, G. A. E. Kronlund, S. Linders, A. L. Lundström* och *O. Nilsson*, vilka ansett, att utskottets yttrande och förslag bort hava följande lydelse:

»Såsom av motionärerna påpekas, väcktes vid fjolårets Riksdag av herr Karlsson i Fjäl m. fl. inom Andra kammaren en med den nu förevarande till innehållet tämligen likartad motion, nr 194, däri hemställdes, att Riksdagen ville ställa något lämpligt belopp till Kungl. Maj:ts förfogande för att förhjälpa åbor, som skilts från åborätten till under bruk skatteköpta hemman, att återinsättas, eventuellt genom rättegång, i åborätten eller, om detta icke kunde bifallas, hos Kungl. Maj:t begära utredning och förslag i ämnet. Denna framställning behandlades av sagda års jordbruksutskott i sammanhang med tvenne inom kamrarna väckta, lika lydande motioner, utmynnande i en hemställan om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning rörande på rekognitions-skogar och under bruk skatteköpta hemman bosatta åbors rättigheter. Sedan i anledning av motionerna genom utskottets försorg i den ordning, 46 § riksdagsordningen föreskriver, från kammarkollegium inhämtats uppgifter i vissa närmare angivna hänseenden, framhöll utskottet i sitt över motionerna avgivna utlåtande nr 99, efter att kraftigt hava betonat önskvärldheten av en noggrann undersökning av åborättsfrågan i hela dess vidd, att utskottet — huru livligt utskottet än behjärtade syftet med ifrågavarande motioner — likväl icke kunde tillstyrka den alternativt gjorda framställningen om anvisande av medel för att bereda åborna möjlighet att anställa rättegångar. Först sedan en utredning rörande dessa åbors ställning och rättigheter blivit slutförd, kunde nämligen enligt utskottets åsikt avgöras, om och vilka åtgärder från statsmakternas sida borde vidtagas för tillvaratagande av åbornas intressen i nu angivna hänseenden. Utskottet fann sig därför böra stanna vid att i anledning av motionerna förorda en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t måtte verkställa utredning rörande de på rekognitionshemmanen och de under bruk skatteköpta hemmanen befintliga och förutvarande åbors rättigheter samt för Riksdagen framlägga de förslag, vartill en dylik utredning kunde föranleda.

Denna hemställan vann Andra kammarens bifall men avlogs jämte motionerna av Första kammaren, vadan frågan tillsvidare förföll.

I likhet med 1912 års jordbruksutskott, finner utskottet, med hänsyn till de i hög grad svävande och osäkra förhållandena på nu ifrågavarande område, en allsidig och uttömmande undersökning rörande ovan omförmälda åbors rättigheter och ställning synnerligen av behovet påkallad. Enligt vad utskottet erfarit lär det ock kunna förväntas, att en dylik utredning inom en snar framtid kommer till stånd. Kammarkollegium, som genom nådiga remisser fått sig anbefallt att avgiva yttranden i anledning av åtskilliga under åren 1909—1912 hos Kungl. Maj:t gjorda framställningar i ämnen, berörande olika delar av den s. k. åborätsfrågan, har nämligen i särskilda den 8 sistlidna januari dagtecknade och till finansdepartementet den 25 därpåföljande februari inkomna utlåtanden föreslagit igångsättande av en utredning av ovan antydd art, vilken enligt kollegii mening i fråga om rekognitions-hemmanen på anförda grunder borde uppdragas åt en kommitté eller kommission, medan densamma beträffande de under bruk skatteköpta hemmanen lämpligen kunde anförtros åt kollegium. Med fog lär det under sådana omständigheter kunna antagas, att Kungl. Maj:t, som alltså för närvarande har frågan under sitt beprövande, icke skall underlåta att i utredningssyfte vidtaga de åtgärder, som med hänsyn till föreliggande omständigheter kunna anses nyttiga och erforderliga.

Emellertid anser sig utskottet starkt kunna ifrågasätta, huruvida en dylik genom statsmakternas försorg anordnad allmän utredning av åborätsfrågan — huru behöflig densamma i och för sig än må anses — kan vara tillfyllest för att i de enskilda fallen förhjälpa åbor, som av en eller annan anledning gått förlustiga sin åborätt, att åter komma i besittning av de av dem eller deras förfäder innehavda torp eller lägenheter. Även om en dylik utredning, vilken väl förnämligast komme att inriktas på den historiska utvecklingen av åborätsinstitutet och sammanställandet och tolkandet av de i ämnet under tidernas lopp utfärdade författningar och andra föreskrifter, skulle komma att i möjligaste mån omfatta jämväl en undersökning i de speciella fallen rörande de rättsgrunder, som av fördrivna eller ännu kvarsittande åbor kunna åberopas såsom stöd för anspråken att åter varda insatta i eller bibehållas vid åborätten, torde det ligga i sakens natur att härutöver i många fall från åbornas egen sida krävas särskilda åtgärder i form av processer eller hänvändelser till olika myndigheter för effektuerande av den rätt, varpå de med stöd av de upplysningar, som framgått såsom resultat av den verkställda utredningen, skäligen må kunna göra anspråk. Det torde under sådana omständigheter vara klart, att ifrågavarande åbor, vilka ofta sakna medel till bestridande av även de blygsammaste

kostnader för hävdande av sin rätt, icke utan vidare äro hjälpta genom den utredning, varom, enligt vad ovan sagts, statsmyndigheterna torde komma att föranstalta, utan för att något i verkligheten skall kunna anses vunnet, måste, på sätt motionärerna framhållit, genom direkt ekonomiskt understöd sättas i tillfälle att i rättegångsväg eller annorledes utnyttja det material, som vid utredningen kan komma att samlas. Utan att här närmare ingå på frågan om lämpligheten eller befogenheten av att genom statens försorg rättshjälp i allmänhet beredes åt sådana personer, som på grund av svag ekonomisk ställning eller oförmåga att tillvarata sina intressen kunna vara i behov därav, anser sig utskottet böra framhålla, hurusom i alla händelser i det speciella fall, varom nu är fråga, alldeles särskilda omständigheter föreligga, som tala till förmån för ett direkt ingripande från statens sida i syfte att bereda vederbörande möjlighet att på verksammaste sätt göra sina anspråk gällande.

Det bör nämligen vid behandlingen av denna fråga enligt utskottets åsikt icke förglömmas, att staten, som, enligt vad i fjolårets jordbruksutskotts i ämnet avgivna utlåtande framhållits, genom särskilda författningar tillförsäkrat ej mindre åborna å de under bruk skatteköpta hemmanen rätt att »sitta odrivna» än även innehavarna av stubbe- och röjseirättigheter å rekognitionsskogarna att varda vid sina odlingslägenheter bibehållna, icke varit utan skuld till att förhållandena gestaltat sig på ett för åborna så ogynnsamt sätt som skett, i det nämligen staten vid skatteförsäljningarna av såväl hemman som skogar åtminstone understundom försummat att behörigen iakttaga åbornas och lägenhetsinnehavarnas rätt. Det torde under sådana omständigheter vara tydligt, att staten i fråga om dessa åbor och lägenhetsinnehavare äger en alldeles särskild anledning att, där de av ekonomiska skäl icke äro i tillfälle att vederbörligen bevaka sina intressen, genom understöd i en eller annan form bereda dem möjlighet härtill, vare sig fråga är om anhängiggörande av talan vid domstol eller om andra åtgärder för bibehållande eller återförvärvande av åborätten.

Utskottet, som sålunda finner syftet med motionärernas framställning synnerligen beaktansvärt och icke heller har något att erinra mot storleken av det av motionärerna begärda anslaget, anser sig emellertid böra framhålla, hurusom enligt utskottets åsikt understöd av de medel, som kunna komma att ställas till Kungl. Maj:ts förfogande, icke bör av Kungl. Maj:t utlämnas annat än i den mån genom en blivande utredning eller annorledes kan anses ådagalagt, att de anspråk, som vederbörande i det enskilda fallet ämnar framställa, åtminstone icke alldeles sakna fog. Å andra sidan har utskottet icke ansett frågan om anslag

för ifrågavarande ändamål lämpligen kunna anstå till dess den ifrågasatta utredningen blivit slutförd, då nämligen en dylik utredning med säkerhet torde komma att bliva tämligen tidskrävande och utskottet, med hänsyn till vikten av ett skyndsamt ingripande till åbornas förmån, ansett önskligt, att åborna snarast möjligt, i den mån utredningen fortskrider eller befogenheten av deras anspråk på annat sätt kan styrkas, må bliva i tillfälle att vederbörligen tillvarataga sin rätt.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att Riksdagen i anledning av ifrågavarande motion må å extra stat för år 1914 anvisa ett anslag av 15,000 kronor att ställas till Kungl. Maj:ts förfogande för att i mån av skedd utredning rörande de på rekognitions-skogshemmanen och de under bruk skatteköpta hemmanen befintliga och förutvarande åbors och lägenhetsinnehavares rättigheter av Kungl. Maj:t användas till beredande av rättshjälp åt sådana obemedlade och mindre bemedlade åbor och lägenhetsinnehavare, vilkas anspråk på grund av förenämnda utredning och i övrigt förekommande omständigheter anses skäligen böra påkalla rättslig prövning inför domstol eller annan behörig myndighet».

samt av *A. Pers.*
